

Gondolatok Friedrich Hölderlin neveléstani elveiről az egyensúly eszméjének tükrében

NÁDUDVARI Gabriella

SZTE JGYPK Alkalmazott Egészségtudományi és
Egészségfejlesztési Intézet, Szeged
nadudvari@jgypk.szte.hu

DOI: 10.18427/iri-2019-0058

Friedrich Hölderlin nevelésfelfogásra és nevelési gyakorlatra vonatkozó reflexióit a neveléstörténet ez idáig még csak részlegesen dolgozta fel. Ennek valószínűleg az lehet az oka, hogy Hölderlin nem alkotott olyan kifejezetten nevelési témájú művet, mint például Jean Paul, s levelezésében is csak szétszórtan találjuk meg nevelésről megfogalmazott gondolatait.

A németországi Hölderlin-kutatás a képzés- és nevelésfelfogás problematikájának vizsgálatakor elsősorban a német klasszika és romantika közötti átmeneti korszak különleges alkotójának *Hüperion* c. művére helyezi a hangsúlyt, miként Koji Ota 2015-ben megjelent *Der freie Gebrauch des Eigenen. Zur Konzeption von Bildung und ästhetischer Erziehung bei Friedrich Hölderlin* c. disszertációjából is kiderül. Tanulmányom célja, hogy az e témában rendelkezésre álló német nyelvű szakirodalom legrelevánsabb eredményeinek összegzésén túl Hölderlin levelezésének szisztematikus elemzése során tett felismeréseimet röviden felvázoljam, rávilágítva Hölderlin nevelésről alkotott elképzeléseire és a gyermekkor különleges jelentőségéről kialakult felfogására. Hermeneutikai és filológiai módszereket ötvöző szövegelemzéseim során kérdezem Hölderlint az egyensúly eszméjének megvalósulási lehetőségeiről az ember képzésében és nevelésében. A levelezés feldolgozásában Paul Raabe *Die Briefe Hölderlins. Studien zur Entwicklung und Persönlichkeit des Dichters* c. nagyszabású műve, Paul Raabe *Hölderlins Briefe. Persönliche Bemerkung zur Überlieferung* c. munkája, valamint Ulrich Herrmann *Hölderlin als Hauslehrer. Erziehungserfahrung und pädagogische Reflexion bei Friedrich Hölderlin* c. tanulmánya volt segítségemre. Hölderlin gyermekideológiáját Ullrich (1999) *Das Kind als schöpferischer Ursprung* c. művének eredményeiből kiindulva értelmezem.

Kocziszky (1994:15) *Hölderlin: Költészet a sötét Nap fényénél* c. monográfiájában kiemeli azt az egyöntetűséget, amellyel a Goethe-kor művészei és gondolkodói a görög világban vélték felfedezni az emberiség aranykorát: „Az aranykor ebben az összefüggésben a természetes élet, az isteni természettel való harmónia és egység soha vissza nem térő kezdeti pillanatát jelentette. A kezdeti teljesség korát, amely a maga organikus

egységében még nem ismerte a szakadást az istenek világa és az emberi világ között.” Ha Hölderlint el akarjuk helyezni korának tendenciái között, akkor a görögségnek azokra a feledésbe merült aspektusaira kell rámutatnunk, amelyek az ő felfogásában előtérbe kerülnek. A kor e magányos művészt sem a klasszika, sem a jénai romantika ikonikus alakjai nem ismerték el, s nem tekintették közéjük valóznak, jóllehet *Hüperión* c. műve igen értékes reflexiókkal gazdagítja a Goethe-kor gondolkodási horizontját a sikeres és sikertelen identitás problémája kapcsán (Hermann, 1996). Kevés szál fűzi kora antikvitásértelmezéséhez, mégis nála szenvedélyesebb csodálója aligha van a hellénségnek. Számára a görögség nem a múltat jelenti, hanem olyan irányultságot, amely ellentétes formája a korabeli európai szellemnek. Elválasztja továbbá Hölderlint a maga korától az is, hogy nem hisz a paideia eszmeiségében. Nem tekinti az antikvitást az emberség, a humanitás iskolájának. Távoll áll Hölderlintől az ú.n. emberközpontúság, immanencia, amely a prótagorasi gnoma – „mindenek mértéke az ember” – hatására a humanizmus jelszava lett. Őt inkább azok a relációk foglalkoztatják, amelyek az embereket az istenek világához, a kozmosz erőihez kapcsolják. Harmadsorban nem osztja Hölderlin kortársainak esztéticizmusát sem, pontosabban fokozatosan kinő belőle (Kocziszky, 1994).

E fentebb tárgyalt különbségtétel alapján érdemes Hölderlin neveléstani elveinek vizsgálatakor is átvilágítani azokat a romantikus eredetű sablonokat, amelyek részben elfedőleg hathatnak, amikor hol a szerelmi kudarcot, hol a szorító német valóságot, hol a költősors tragikumát – az örök meg-nem-értettséget – sejtjük a hüperiói módon magasba ívelő pálya hirtelen megtörésének okaként. Amennyiben elfogadjuk Kocziszky (1994) feltételezését, hogy onnan ered a költői pálya végállomása, ahonnan termékenysége és ereje, akkor az is egyértelművé válhat, hogy Hölderlin költészetében a „sosem kész” nem csupán a modernség „áttörése”, hanem egyben „kudarc” is. „Hiszen a mű, a szöveg konzekvensen számolja föl önmagát, semmisül meg az átírások, a variánsok és vázlatok egymásmellettségében és egymásutánjában” (Kocziszky, 1994:10). Feltételezem, hogy ez az önmegszüntető folyamat Hölderlin pedagógiai nézeteinek alakulására is jellemző.

A Hölderlint értelmező, romantikus sablonokat előtérbe helyező kánonhoz igazodva, Hermann (1996) a költő házitanítói tevékenységéről, pedagógiai tapasztalatairól és reflexióiról szóló tanulmányában kifejti, hogy a házitanítói tevékenység voltaképpen Hölderlin életének katasztrófája, mert benső elhivatottsága nem volt összeegyeztethető ezzel az életformával. Túl nagy volt az ellentmondás a költő génusza és a társadalomban megélt státusza között, s létének e szétszakítottága túl fájdalmas volt számára. E gondolatkörben Hermann (1996) joggal mutat rá a házitanítói lét tényleges ellentmondásosságára a 18. században: a szociális státusz nem felelt meg az értelmiségi létformának és az azzal szoros összefüggésben lévő önértékelésnek. A nevelő és a tanár számára nélkülözhetetlen pedagógiai autoritás nem fért össze a tanítvány magasabb szociális státuszával. Az ifjú nevelőnek el kellett nyernie a

tanítvány vele szinte egyidős anyjának bizalmát, s egyidejűleg távolságot is kellett tartania. További feszítő ellentmondásként könyvelhető el, hogy a házitanítótól elvárt 'minden-tudást' egyáltalán nem honorálták méltóképpen. Tiszteletet parancsoló stíluskommunikációt vártak el tőle, ám az asztalhoz nem ülhetett le a családtagokkal együtt. A házitanítónak ki kellett harmonizálnia önmagában az ellentmondásokat: az alárendeltséget és az intellektualitást, a szolgálfunkciót és a pedagógiai autoritást, a profánt és a szellemi. E nehézségek ellenére sok kiváló képességekkel rendelkező, egyetemet végzett ember (Kant, Fichte, Hegel, Hamann, Herder, Schleiermacher, Gottsched, Klopstock, Winckelmann, Höltz, Lenz, Jean Paul, Basedow, Campe, Herbart) számára járható útnak tűnt a házitanítói tevékenység. A teológiai tanulmányait befejező Hölderlin számára is Jena, a német filozófia akkori központja, a legprogresszívebb német egyetem volt a fő cél. Céljának eléréséhez kiváló áthidaló megoldásnak tűnt az a waltershauseni privátnevelői állás, melyhez Schilleren keresztül jutott hozzá. Hölderlin privátnevelői tevékenységét Beck és Raabe (1970) *Hölderlin. Eine Chronik in Text und Bild* című kiadványa részletesen taglalja. Csak azokra a történeti aspektusokra térek ki, amelyek jelen kutatásom szempontjából fontosak.

A 18. század a levelezési kultúra évszázada volt. Ennek okait a technikai és a társadalmi változások által generált új kommunikációs térben kereshetjük, amely jelentős mértékben hozzájárult a társadalmi mobilitás növekedéséhez (Ota, 2015). A korabeli divatot követve és a lehetőségeket megragadva, Friedrich Hölderlin 1784-től 1804-ig, a denckendorfi kolostori iskolától elmebetegségének teljes kitöréséig rendszeresen írt leveleket. Levelezésének többszörös kutatási körben történt vizsgálata láthatóvá tette számomra a változásban lévő Hölderlint. Hölderlin levelezésének kiváló német kutatója, Raabe (1963) kifejti, hogy a levél az író lelki struktúrájának leképezése, lényegének kifejezése, biztos utalás érzületére. A levél a lélek pillanatfelvétele, amely betekintést enged bizonyos időszakokhoz kötődő gondolkodás- és érzésvilágokba. „*A levél individuális teljesítmény és egy bizonyos kor társadalmi kifejeződése*” (Raabe, 1963:8). Hölderlin levelezésének stíluskommunikációját a ceremonális udvariasság jellemzi. Félénk, gyakran az udvariasság formális megnyilvánulásai mögé bújó távolságtartásával különböző szociális szerepekben mutatkozik meg: hol szófogadó gyermek, hol atyáskodó idősebb testvér, hol reményteli ifjú író.

Raabe (1963) megállapítja, hogy Hölderlin édesanyjához írt levelei nemcsak a hozzátartozóihoz fűződő viszonya tekintetében számítanak kulcsfontosságú korpusznak, hanem e levelezés számszerűségéből és időtartamából következően a költő legfontosabb levéldokumentumai is. E dokumentumok is arról tanúskodnak, hogy Hölderlin számára a levélírás nem pusztán célszerű tényközlés, hanem egyfajta szívből jövő gondolatközlés, a szív szöveggé 'alkotása'. Rendkívül tanulságos, ám egyben megdöbbentő érzékelni, mennyire távol marad az édesanya Hölderlin lényegiségétől, miközben kommunikációját a szeretet, a jószág és a jámbor életre intés pietista szellemisége hatja át.

Hölderlin neveléstani nézetei szempontjából igen értékes dokumentumoknak számítanak fiútestvéréhez írt, pedagógiai indíttatású levelei, amelyek segítségével gondoskodni kívánt testvérének szellemi neveléséről. Megosztotta vele filozófiai tanulmányainak eredményeit és saját felismeréseit. Így keletkeztek a testvére számára érthető stílusban megírt, az emberi nem (65. levél), az egyes ember (86. levél) képzéséről szóló filozófiai levelek, Kant és Fichte filozófiájának bemutatása (97. és 121. levél), az esztétikáról szóló értekezések (119. levél) és a matematikáról szóló eszmefuttatás (133. levél) (Raabe, 1963).

Hegelhez és Schellinghez intézett leveleiben Hölderlin stíluskommunikációja objektívebb, mint a fentebb említettek. Filozófiai tanulmányairól tudósít, írói fáradozásairól közöl információkat, bemutatja a népnevelésről szóló elképzeléseit a nürtingeni és frankfurti időszakban.

Leveleinek alapformáit az érzés és a hit, a szellem és az akarat témáin túl személyiségének ellentétes irányultságai határozzák meg: a szív és a szellem, a hit és a gondolkodás, a belül és a kívül antinómiája, amely stílusában, hangulataiban, tartásában, jellemvonásainak ellentéteességében mutatkozik meg. Lényének tudatosan történő két pólusra osztása egyben a komplementer fogalmak egyesítését is jelenti. A költő elméletileg megkísérli az egység megteremtését: célja az 'átjáró' megtalálása, a szív kibékítése az értelemmel. Az egységet Hölderlin Diótima lényében ábrázolja. A kiegyensúlyozás, az arany középre törekvés Hölderlin életérzésében stabilitáshoz és biztonsághoz, a hangulatában elégedettséghez és nyugalomhoz, a világképében egységesítő békéhez vezet. Ezen elemek szinergiája alkotja Hölderlin gyenge és akaraterős, érzelmi beállítottságú és szellemi, szélsőségekbe csapó és folyton középre törekvő lényét, akinek tragikus életpályája pontosan ezeknek a sorsszerű ellentéteknek a következtében tört ketté – írja Raabe (1963). Mindazonáltal nem feledkezhetünk meg arról a tényről, hogy éppen e szinergia alaptapasztalata által volt képes Hölderlin megélni az egységet. A polaritás érzékelése ugyanis feltételezi az egység létezését. A kettő mindig csak az egy következményeként értelmezhető. Az ellentétek alkotják az egységet, létezésük egymástól függ.

Az alábbiakban Hermann (1996) eredményeit is felhasználva megnevezem azokat a nevelési elveket, amelyekből Hölderlin kiindult, felvázolom azokat a tapasztalatokat, amelyeket Waltershausenben szerzett, és bemutatom, hogyan revidálta az 1785-1798 közötti (nürtingeni, frankfurti) időszakban eredeti pedagógiai pozícióját. Hölderlin waltershauseni privátnevelői időszakának levéldokumentumai inkább idealisztikus, mint idealista valóságérzékelésről és valóságábrázolásról tesznek tanúbizonyságot. 1794 tavaszán Schillerhez intézett levelében így ír Hölderlin (1970:132; ford.: N.G.) tanítványával, Fritz von Kalb-bal kapcsolatos pedagógiai elképzeléseiről: „Tanítványomat emberré nevelni – ez volt a célom, és ez a célom.” Neveléssel kapcsolatos elvárásait ebben az időszakban minden bizonnyal Rousseau *Émile* c. műve határozta meg. Ennek értelmében a gyermeket nem polgárrá kell nevelni a Locke-féle gentleman-ideál szellemében, hanem emberré, az individuális fejlődés logikáját követve, a társadalmi hatásoktól távol, egy, a nevelő és a

tanítvány között kialakított bensőséges kapcsolat védőburkában. Mivel Fritz von Kalb nem olyan körülmények között élt, amelyeket Rousseau az ú. n. „negatív nevelés” számára elképzelt, Hölderlinnek változtatnia kellett nevelési tervén.

Hölderlin újragondolt pedagógiai programját szemléletesen mutatja be az a levél, amelyet 1795. szeptember 2-án írt Johann Gottfried Ebelnek, a Frankfurtban tevékenykedő orvosnak és természettudósnak. Ebel szoros kapcsolatban állt a Gontard családdal, és e kapcsolati tőkéjére építve 1795 augusztusában lehetővé tette Hölderlin számára, hogy elnyerje a Gontard családnál éppen megüresedő privátnevelői állást, melyet az alábbi pedagógiai elvekkel felvértezve vállalt el.

1. A gyermekkel való bánásmód alapvető hibája a türelmetlenség. A fejlődés és a kibontakozás időigényes változási és tanulási folyamat, amely az emberi élet megfelelő pillanataihoz kötődik. A nevelés és a képzés akkor lehet sikeres, ha a gyermek nevelése során a nevelő felismeri azt az ellentmondást, hogy „a gyermeknek gyakran olyan szükségleteket kell kielégítenie, amelyekkel még nem rendelkezik, és értelem nélkül kell értelmes dolgokat meghallgatnia és felfognia” (Hölderlin, 1970:203; ford.: N.G.).
2. „A méltányosság az első törvény, amelyet be kell tartani,” – írja Hölderlin (1970:203; ford.: N.G.). A nevelés és az oktatás megszervezése a gyakorlatban ne általános nevelésméleti elvek alapján történjen, hanem a gyermekből induljon ki, a gyermek korának, fejlettségének, helyzetének, individuális igényeinek feleljen meg. Pontosán ebben rejlik a privát nevelés különös ereje, hiszen a nyilvános iskolákban nincs annyi lehetőség a differenciálásra.
3. Meg kell teremteni a sikeres nevelési és képzési folyamat feltételeit. A nevelőnek és a tanárnak olyan pedagógiai légkört kell teremtenie, hogy felkeltse a gyermek figyelmét, hogy ébren tartsa kíváncsiságát, hogy stimulálja és stabilizálja érdeklődését.
4. Hölderlin eltávolodik Rousseau azon nézetétől, mely szerint csak szemlélni kell a gyermek természetének önmaga törvényei szerint történő fejlődését és kibontakozását. Sokkal inkább úgy véli, hogy a gyermeket elvárások, kihívások elé kell állítani, és egy jobb világot kell körülötte teremteni, mert csak így érzékelhető és éleszthető fel mindennemű magasabb igény. „Ha a gyermeket egy más világ venné körül, mint amilyen a mostani, akkor célravezetőbb lehetne Rousseau módszere” (Hölderlin, 1970:205; ford.: N.G.).
5. A nevelés és a képzés olyan folyamat, amely az önnevelést és az önképzést, mint alapvető célját akkor éri el, ha morális, kulturális és szellemi értelemben vett ébredésre ösztönöz.
6. Az oktatás célja nem pusztán a tudásközvetítés, hanem intellektuális és morális hatások elérése, oly módon, hogy a nevelő és a tanár a tanítvány szívét szólítja meg. Hölderlin a számtan tanításán keresztül mutatja be nézeteit. Az aritmetikaoktatás számolási készségeket fejleszt, mindazonáltal elsősorban a matematikai rendszerelvek belátására tesz képessé. Ha ebből a nézőpontból szemlélődünk, az út a cél, hiszen „*Ha a gyermek minden egyes nap*

észre tudja venni, hogyan válik az aritmetika hasznos tevékenységek jelentős részévé, akkor bizonyára szívesen is foglalkozik vele (...)” (Hölderlin, 1970:205; ford.: N.G.). Ugyanez elmondható a morális nevelés tekintetében is. A példaértékű emberi sorsok átélése és értelmezése az emberi élet etikai dimenziójának (élmények formájában történő) benső szemlélését és benső megtapasztalását teszi lehetővé. Hölderlin Liviust és Plutarchost állítja példaként, ám sosem kérdezné meg a gyermektől, *„hogyan az elmondottakat megjegyezte-e, mert nem a történetről, hanem annak a szívre gyakorolt hatásáról lenne szó (...)*” (Hölderlin, 1970:205; ford.: N.G.) (Hermann, 1996).

Tanulmányom következő egységében felvázolom, hogy Hölderlin 1795-1798. közötti életszakasza nevelési elveinek háttérében milyen ideológia érhető tetten a művész és privatnevelő gyermekről való gondolkodása tekintetében. Hölderlin számára a gyermek még teljes, az individualizáció által önmagában még nem kettéhasadt ember, a léttel és az Istenivel még tudattalanul megélt egység szimbóluma. Herder genetikus analógiáját követve a gyermekkor Hölderlin számára az emberiség történetének aranykora, illetve maga a Paradicsom. Emberfeletti, Istenhez hasonlatos tökéletessége által a gyermek Hölderlin számára a jövőbeli megvalósulás képe, a Paradicsom visszatérésének az ígérete egy magasabb szintű második gyermekségben. A polgári korszak miliójában élő embernek újra át kellene élnie a gyermekkor isteni eredetére való emlékezésben ezt az állapotot, s meg kellene tapasztalnia emberlétének célját (Ullrich, 1999).

Friedrich Hölderlin gyermekideológiája, mely szerint a gyermek tökéletes természet, a Rousseau-i természetfogalom és az újhumanista görögségideál jegyében született. Mint fentebb is utaltam rá, Rousseau eszméi Hölderlint nemcsak, mint gondolkodót és költőt nyugtázták le, hanem mint gyakorló pedagógust is. Az *Új Héloise* ihlette Hölderlint *Hüperiön* c. művének megírására, az *Émil* pedig lelkiismeretes és érzékeny privatnevelői tevékenységében segítette (Ullrich, 1999).

Hüperiön c. művében így ír Hölderlin (1993, 169-170) a gyermekség tiszteletéről: „Gyermekség békéje! mennyei béke! mily sűrűn állok meg előtted, csendesen és szeretettel nézve rád, és szeretnék elképzelni! (...) Igen! isteni lény a gyermek, amikor meg nem merült az ember kaméleon színében. Teljesen az, ami, és ezért olyan szép. A törvény és a sors kényszere nem érinti őt; egyedül a gyermekben él szabadság. Benne béke van; nem ismeri még saját szívét s az élet silányságát. Halhatatlan, mert mit sem tud a halálról.” Pedagógus kortársaihoz hasonlóan mélyen hisz a nevelés küldetésében, az emberiség felemelésének lehetőségében. Miként később Herbart is, Hölderlin a privat nevelésre esküdött, amely mentes az állami befolyás alól, és amely megmenti a gyermeket a lelki gyökérvésztestől és az absztrakt iskolai tudás által létrehozott normakényszertől.

A gyermekkor eszmetörténete szempontjából kétségkívül jelentőset alkotott a gondolkodó és költő Hölderlin. Irodalmi művében is központi

helyet foglal el a képzés, mint az ember nevelése és önkiteljesedése. *Hüperion* c. alkotása költői, ám egyben szisztematikus összegzése is a képzésről alkotott elképzeléseinek és a gyermekkor különleges jelentőségéről alkotott felfogásának. Már művének előszavában is reflektál a képzés problémájára és menetére. Alapsémája az egységre, az elválásra és az újra visszatérésre való igyekezet: „Ha a világ élete a kibontakozás és bezárulás váltakozásában áll, kirepülésből és visszatérésből önmagához – miért ne volna így ez az emberi szívvel is?” (Hölderlin, 1993: 202). Képzési filozófiájának az alapja a lét eredeti egységének metafizikai bizonyossága, amely – minthogy megelőzi az önmaga tudatában lévő, és ezzel elkülönülő én identitását – a reflexió körülményei közt nem gondolható el, sokkal inkább csak a szépség élményében ragadható meg (Ullrich, 1999). Az „egy”, az egész tárgyra és alanyra való ősi megosztása a nem-én-t elhatároló én által és az identitás megtapasztalása után, az önmagától elváló énen keresztül az emberi szellem visszavágyik az Abszolútumban való ősegyiségbe: „Egynek lenni mindennel, ami él, üdvözült önfeledtségben térni vissza a Természet egészébe, ez a gondolatok és örömök csúcsa, ez a szent hegyorom, az örök nyugalom helye, (...)” (Hölderlin, 1993: 168). Az egység és az újraegyesülés az emberi lét célja. Hölderlin ezt a mozgást élet- és emberiség-történeti fázisokban képzei el. A véges tudat számára csak a szépség adja vissza azt az állapotot, amelyben minden „egy”.

A gyermek Hölderlin számára a léttel való „egység” megtestesülése: tudatlanul, intuitív módon él, még természetes egyetértésben önmagával és a természettel, a lét emberfeletti, isteni formájában létezik. A gyermekkorra, mint büntelen, békés és szabad létre való visszaemlékezés az ember Paradicsomba való visszavágyódását mutatja. A gyermek a „szép” ember, aki játszva, a pillanat végtelenségében élve halhatatlannak érzi magát, lehetőségeinek gazdagságában létezik, Istenhez hasonlatosan. Felcsillan annak a lehetősége, hogy a természethez való visszatérés és az emberszeretben való újraegyesülése által az emberiség belép a „második gyermekkor” állapotába, miközben ‘visszafiatalodik’ eredeti istenségéhez (Ullrich, 1999).

Hölderlin a gyermeki létforma megidézésével a természettel és a transzcendenciával való kapcsolatból kilépett és igazi hivatásától elidegenedett modern ember szétszakítottságának az ellenpéldája. A gyermek, mint „egész”, önmagával még nem meghasonlott ember még nem ismeri az individualizáció tragikumát. Még nem szenved a világ Istentől való megfosztottságától, amely az újkori ember önzővé válásából és a természet fölött gyakorolt gazdasági-technikai hatalomból következik (Ullrich, 1999).

A fent bemutatott gondolatmenetből kibontakozik Hölderlin kultúrakritikája, melynek középpontjában az individualizáció és az elszigetelődés áll. Az individualizáció, mint egykoron pozitív alkotóelv, lelepleződik az individuumra nézve tragikus következményeiben, és negatív dologként, bűnként, az élet bűneként jelenik meg, amiért szenvedni és vezekelni kell. Hölderlin Kant transzcendentális filozófiájában, ill. különösen a korai Fichte szubjektív idealizmusában az

ember hibrid önistenítésének az alapját látta, ami a modern természettudományos uralkodó tudáshoz és a világ teljes 'mítosztalanításához' vezetett. Miként az újkori ember az empirikus-kísérleti tudományok által 'mítosztalanítja' a világot, és függővé teszi magát a technika uralmától, ugyanúgy emelkedik fel az ember a fichtei transzcendentális filozófia intellektuális szemléletében saját istenségéhez. Hölderlin szerint mindkét gondolati út ahhoz vezet, hogy az ember kilép az isteni élet univerzális összefüggéséből, és a történelemben először a metafizikai árvaság, a hazátlanság traumatikus állapotában találja magát. Ez a humanizmust és az ész-idealizmust maga mögött hagyó tudatosan korszerűtlen kultúrakritika az alapja Hölderlin mitikus-vallásos gyermekfelfogásának. A vallásos tapasztalat újrafelfedezése, amely a szép és az igaz jelenlétében és a gyermekkel való szeretetteljes találkozásban bontakozik ki, visszavezeti az önmagában meghasadt embert a mindenséggel való egység útjára, amelyben gyermekként még tudattalanul benne élt (Ullrich, 1999).

Az értelmetlen és romlott társadalmi jelentől való elfordulás és a természetbe való visszatérés, mint az eredettel, a léttel való újraegyesülés és az abban megélt egyensúly keresése Hölderlin útja: „Igen, feledd csak el, hogy emberek is vannak, te romlandó, ostromlott, ezerszeresen megbántott szív! s térj vissza ismét oda, ahonnan indultál, a Természet, a változatlan, csendes és szép Természet karjaiba” (Hölderlin, 1993: 167). „Mint az Akherón partján nyugtát nem lelő lélek, úgy térek vissza életem elhagyott vidékeire. Öregszik minden, s ismét megifjodik. Miért vagyunk mi kiszakítva a Természet szép körforgásából?” (Hölderlin, 1993:178). Ez a befelé vezető út, a tudatbővítő és a tudatot felemelő unio mystica utáni vágy a romantikus mozgalom filozófiájában is visszaköszön. Hölderlin gondolkodási stílusa klasszikus romantika, azaz a romantikának az a válfaja, amely a klasszikus-antik költészet alapjain nyugszik (Ullrich, 1999).

Összegzésként elmondhatjuk, hogy Hölderlin megalkotja a romantikus gyermekideál körvonalait. A gyermek számára nemcsak – mint Rousseau-nál és Herdernél – a még nem elidegenedett, önmagában egységes, eredeti ember (a büntelenség, a béke, az egészség, a teljesség megtestesítője), hanem isteni lény is, aki még tudattalanul a lét 'ösmélyén', egyensúlyban, az Abszolútummal való egységben él. „Egy isten él bennünk – tette hozzá immár higgadtan -, s ő irányítja sorsunkat, akár a patakok vizét, és ő része minden létező dolog. Legfőképpen ő legyen veled!” – írja Hölderlin (1993: 178). A hölderlini egészség egyensúlya szintén az ellentétek kiegyensúlyozása: „A tapasztalatból ez a nyereség adódik: hogy nem tudunk elgondolni semmit, semmi kitűnőt annak formátlan ellentéte nélkül” (Hölderlin, 1993:172). A gyermek istenítése Hölderlin romantikus gondolkodásának következetes eredménye. Ebből bontakozott ki a romantikus gyermekideológia, melynek központi eleme az eredetileg tökéletes, alkotói, költői és vallásos létforma, mert „Mi számít veszteségnek, ha az ember saját világában így megtalálja önmagát? Bennünk van minden. Mit bánja így az ember, ha

fejéről egy hajszál lehull? Miért tör úgy a szolgaságra, amikor isten is lehetne?!” (Hölderlin, 1993:176).

Hermann (1996) a pedagógia klasszikusai közé sorolja Hölderlint, mert képzésfilozófiai, képzéselméleti, tanuláselméleti és oktatásgyakorlati szempontból korának élvonalába tartozott. Miként Ebelnek írt, fentebb elemzett leveléből kitűnik, az egyensúly-kereső Hölderlin remélte, hogy Frankfurt művelt társasága befogadja, és pedagógiai tevékenysége felvidítja, erősíti őt, egyensúlyt teremtve költő-filozófus és nevelői hivatása között. Felfogásom szerint Hölderlin életének tragédiája nem pusztán az, hogy nem élhetett benső elhivatottsága szerint, hanem sokkal inkább az, hogy az 'átjárót' kereső, egyensúlyteremtésre törekvő, az egység megélését lehetővé tevő tehetsége mind a költészetben, mind a pedagógiában a határtalan lehetőségekkel együtt súlyos gátakat is szabott számára.

Irodalomjegyzék

- Beck, A./Raabe, P. (szerk.) (1970). *Hölderlin. Eine Chronik in Text und Bild*. Frankfurt a.M.
- Herrmann, Ulrich (1996). Hölderlin als Hauslehrer. Erziehungserfahrung und pädagogische Reflexion bei Friedrich Hölderlin. *Zeitschrift für Pädagogik*, 42 (1), 85-98.
- Hölderlin, F. (1970). Briefe. In Hölderlin, F. (szerk.), *Sämtliche Werke und Briefe*. Berlin und Weimar: Aufbau-Verlag.
- Hölderlin, F. (1993). *Versek; Hyperion vagy A görögországi remete*. Budapest: Európa.
- Kocziszky Éva (1994). *Hölderlin. Költészet a sötét Nap fényénél*. Budapest: Századvég.
- Ota, Koji (2015). *Der freie Gebrauch des Eigenen. Zur Konzeption von Bildung und ästhetischer Erziehung bei Friedrich Hölderlin*. [Dissertation]. Gießen: Justus-Liebig-Universität.
- Raabe, P. (1963). *Die Briefe Hölderlins. Studien zur Entwicklung und Persönlichkeit des Dichters*. Stuttgart: J.B. Metzler.
- Ullrich, Heiner (1999). *Das Kind als schöpferischer Ursprung. Studien zur Genese des romantischen Kindbildes und zu seiner Wirkung auf das pädagogische Denken*. Bad Heilbrunn: Verlag Julius Klinkhardt.